

УДК 657.6:657.412.7

Ремиза С.П.,
старший викладач кафедри обліку і аудиту,
Запорізький національний технічний університет

СИСТЕМА АУДИТОРСЬКОГО КОНТРОЛЮ СУБ'ЄКТІВ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку пенсійного забезпечення майбутніх пенсіонерів система аудиторського контролю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення повинна забезпечувати всебічність, динамічність і гнучкість (беручи до уваги складність пенсійних схем) з метою забезпечення захисту інтересів бенефіціаріїв пенсійних фондів, стійкості пенсійних фондів та стабільності економіки в цілому. Ця система контролю не повинна, однак, надмірно обтяжувати фінансові ринки, пенсійні фонди та роботодавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розвиток теорії, методології та методів функціонування сучасних пенсійних систем загалом та діяльності недержавних пенсійних фондів (далі – НПФ) зокрема, здійснено багатьма вітчизняними вченими, серед яких: Є. Григоренко, В. Ємець, Д. Котляр, Г. Кравчук, Л. Кривенко, Д. Леонов, Е. Лібанова, І. Новікова, М. Свердел, Р. Сіржук, Ю. Смоляр, А. Федоренко, В. Яценко, О. Ярошенко. Високо оцінюючи наукові напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених з проблематики, що досліджується, слід зауважити, що поза увагою як науковців, так і практиків залишилося науково-методичне обґрунтування формування ефективного механізму аудиторського контролю, визначення його елементів з точки зору впливу на діяльність суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення. Зазначені обставини зумовили вибір дослідження, визначили його об'єкт, предмет, мету і завдання.

Постановка завдання. Об'єктом дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають у процесі аудиторського контролю недержавного пенсійного забезпечення.

Предметом дослідження є науково-методичне забезпечення механізму ефективного аудиторського контролю за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Мета даної статті - визначити систему аудиторського контролю та виявити чинники, які будуть сприяти покращенню діяльності загальної системи недержавного пенсійного забезпечення, згідно загальних вимог, які покладені на аудит.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно ст. 2 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законами, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [7].

Суб'єктами недержавного пенсійного забезпечення є: недержавні пенсійні фонди, страхові організації, які уклали договори страхування довічної пенсії з учасниками фонду, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду, банківські установи, які уклали договори про відкриття пенсійних депозитних рахунків, вкладники та учасники пенсійних фондів, учасники накопичувальної системи пенсійного страхування, вкладники пенсійних депозитних рахунків, учасники недержавного пенсійного забезпечення, засновники пенсійних фондів, роботодавці, платники корпоративних пенсійних фондів, саморегульовані організації суб'єктів, які надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, органи державного нагляду і контролю у сфері недержавного пенсійного забезпечення, адміністратори пенсійних фондів, компанії з управління активами, зберігачі, аудитори, особи, які надають консультаційні та агентські послуги відповідно до цього Закону [7].

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється пенсійними фондами, - страховими організаціями, банківськими установами

Ст. 5 Закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення» регламентує аудиторські перевірки у сфері недержавного пенсійного забезпечення [7].

Планові аудиторські перевірки діяльності пенсійних фондів, адміністраторів, компаній з управління активами, зберігачів, страхових організацій та банків, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, проводяться не рідше, ніж один раз на рік за рахунок юридичних осіб, що перевіряються.

Результати аудиторських перевірок підлягають опублікуванню [7].

Аудиторська перевірка проводиться аудитором, який має право на провадження аудиторської діяльності і займається виключно наданням аудиторських послуг згідно із законодавством.

Аудиторська перевірка проводиться згідно із законодавством на підставі договору, який укладається між аудитором та юридичною особою, що перевіряється [7].

Водночас законодавством передбачені такі обмеження, як, один і той же аудитор не може провадити перевірку двох і більше юридичних осіб, що надають послуги одному й тому ж пенсійному фонду. Аудитор не може проводити перевірку суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення та вищезазначених юридичних осіб, якщо він або його засновник (засновники) володіють часткою (паєм, акціями) у статутному капіталі цих суб'єктів (юридичних осіб) або їх засновника (засновників).

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, встановлює вимоги до аудиторів, які здійснюють аудит юридичних осіб - суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

При поданні річної звітності національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, і Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку адміністратор і компанія з управління активами обов'язково додають до зазначеної звітності копію аудиторського висновку встановленого зразка.

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національний банк України і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку в межах своєї компетенції мають право організувати перевірку діяльності пенсійного фонду, адміністратора, компанії з управління активами, зберігача, страхової організації та банківської установи, що надають послуги у сфері недержавного пенсійного забезпечення, самостійно або із залученням аудитора. Оплата таких перевірок не може здійснюватися за рахунок особи, що перевіряється.

Аудит повинен здійснюватися відповідно до Міжнародних стандартів контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі МСА), зокрема МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності», МСА 720 «Відповідальність аудитора щодо іншої інформації в документах, що містять перевірену аудитором фінансову звітність», МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, при аудиті фінансової звітності», МСА 570 «Безперервність», МСА 705 «Модифікації думки у звіті незалежного аудитора». Ці стандарти вимагають дотримання відповідних етичних вимог, а також планування й виконання аудиту для отримання достатньої впевненості, що фінансова звітність не містить суттєвих викривлень [1].

При проведенні аудиторського контролю необхідно застосовувати такі методичні прийоми такі, як розрахунково-економічні дослідження документів за формою та змістом, зустрічну перевірку документів, взаємний контроль операцій, розрахунково-аналітичну і логічну перевірку документів, групування даних, добутих у процесі дослідження - хронологічне, систематизоване і хронологічно-систематизоване [5].

Аудиторський висновок повинен дотримуватися норм та вимог згідно Законів України «Про аудиторську діяльність» (3125-12), «Про цінні папери та фондовий ринок» (3480-IV), «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (448/96-ВР), «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (2664-3), «Про недержавне пенсійне забезпечення» (1057-15), «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (996-14), а також до вимог «Положення про подання адміністратором недержавного пенсійного фонду звітності з недержавного пенсійного забезпечення», затвердженого розпорядженням Держфінпослуг № 1100 від 22.06.2004р. із змінами. Порядок проведення та процедури аудиторської перевірки недержавного пенсійного фонду аудитором плануються відповідно до «Методичних рекомендацій щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та іншої звітності недержавного пенсійного фонду та адміністратора недержавних пенсійних фондів», які затверджені спільним рішенням Національної комісії, яка здійснює регулювання ринків фінансових послуг та Аудиторської Палати України (Розпорядження Держфінпослуг № 5203 від 27.12.2005 р. у редакції Розпорядження № 6338 від 19.10.2006 р.). Відповідно до цього рішення, аудиту підлягає річна фінансова звітність НПФ та річна фінансова звітність адміністратора НПФ, а також звітність, перелік якої затверджений національним регулятором [4].

Отримання достатніх та прийнятних аудиторських доказів здійснюється на підставі таких документів:

1. Установчі документи.
2. Реєстраційні документи.
3. Форми фінансової звітності за рік: баланс (Форма №1) станом на кінець року, звіт про фінансові результати (Форма №2) за рік, звіт про рух грошових коштів за рік (Форма №3), звіт про власний капітал за рік (Форма №4), примітки до річної фінансової звітності за рік (Форма №5).
4. Форми спеціальної звітності за рік: загальні відомості про недержавний пенсійний фонд (Форма НПФ-1), звітні дані про активи недержавного пенсійного фонду (Форма НПФ-2), звітні дані про використання активів недержавного пенсійного фонду (Форма НПФ-3), звітні дані про реалізацію пенсійної схеми № 1 (Форма НПФ-5), Звітні дані про результати діяльності корпоративних і професійних пенсійних фондів для пенсійної схеми № 2 (Форма № НПФ-6), звітні дані про учасників недержавного пенсійного фонду за віковою категорією (Форма НПФ-7), звіт про склад та структуру активів недержавного пенсійного фонду (Форма НПФ-8), довідка про чисту вартість активів та чисту вартість одиниці пенсійних внесків недержавного пенсійного фонду.
5. Журнал господарських операцій за рік.
6. Відомості та картки аналітичного і синтетичного обліку по рахункам бухгалтерського обліку за рік.

7. Первинні документи, що відображають фінансово-господарську діяльність фонду.

Метою аудиту річної звітності НПФ є висловлення аудитором незалежної думки про її достовірність у всіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, П(С)БО, внутрішнім положенням НПФ. Конкретизуючи мету аудиту пенсійних фондів, можливо зазначити, що вона є отримання аудитором впевненості в тому, що відповідають законодавчим та нормативним вимогам: процедури ведення бухгалтерського обліку, порядок формування індивідуальних пенсійних рахунків учасників недержавного пенсійного забезпечення, здійснення виплат недержавних пенсій учасникам або спадкоємцям, операції з інвестування грошових коштів, процес розподілу прибутку між учасниками, - інформація бухгалтерської та спеціальної звітності.

Аудиторській перевірці підлягають: документація щодо законності створення та реєстрації НПФ; документація щодо правомочності діяльності адміністратора НПФ; процедури бухгалтерського обліку (НПФ) та адміністратора, процедури персоніфікованого обліку, інвестиційна діяльність та її відповідність нормативам і інвестиційній декларації; механізм розподілу прибутку від інвестування активів пенсійного фонду; витрати недержавного пенсійного фонду та їх відповідність вимогам законодавства; правильність розрахунку кількості одиниць пенсійних внесків; повнота здійснених пенсійних виплат; звітність [2].

Підтвердження правомочності діяльності недержавного пенсійного фонду та осіб, які здійснюють адміністрування, управління активами НПФ та виконують функцію зберігача аудитор отримує в процесі ознайомлення з статутними, реєстраційними документами, договорами, укладеними Радою фонду. В аудиторському висновку розкривається основні відомості про НПФ та його адміністратора.

Аудит пенсійних внесків та пенсійних виплат передбачає підтвердження своєчасності зарахування перерахованих внесків учаснику пенсійного фонду, зарахування на індивідуальний пенсійний рахунок відповідної суми інвестиційного доходу, заробленого на суму пенсійного внеску, здійснення пенсійних виплат у встановлений договором строк [8].

Для реалізації завдань аудиту пенсійних внесків та пенсійних виплат аудитор використовує пенсійні схеми фонду, систему персоніфікованого обліку фонду, укладені угоди з вкладниками та учасниками фонду, виписки з поточного рахунку фонду, баланс, звіт про фінансові результати, звітність за формами: НПФ-4 «Звітні дані персоніфікованого обліку учасників недержавного пенсійного фонду», НПФ-5 «Звітні дані про реалізацію пенсійної схеми» [3]. Обсяг пенсійних внесків, зафіксований на індивідуальному пенсійному рахунку учасника по коду 01, повинен відповідати сумі пенсійних перерахувань здійснених вкладником на користь такого учасника. Пенсійні внески та зароблений прибуток є власністю учасників фонду та повинен відображатися в повному обсязі, як власний капітал фонду, цей факт потребує перевірки та в разі відповідності підтверджується аудитором [6].

Для перевірки витрат, здійснених за рахунок пенсійних активів, аудитор повинен враховувати законодавчо встановлений їх перелік. До витрат, пов'язаних із здійсненням недержавного пенсійного забезпечення, належать витрати: на оплату послуг з адміністрування пенсійного фонду, на оплату послуг з управління його активами, на оплату послуг зберігача, з проведення планових аудиторських перевірок пенсійного фонду, із здійснення операцій з пенсійними активами, які надаються третіми особами, інших послуг, які не заборонені законодавством з питань недержавного пенсійного забезпечення, заборгованість з відшкодування нарахованих, але не здійснених оплат витрат пенсійного фонду. Перевіряючи правильність здійсненої оплати послуг компаніям, котрі обслуговують пенсійний фонд, аудитор повинен враховувати законодавчі обмеження їх граничного розміру, встановленими національними регуляторами.

Контроль за дотриманням граничного розміру витрат, здійснює адміністратор пенсійного фонду.

У разі перевищення протягом року граничного розміру витрат, адміністратор пенсійного фонду зобов'язаний повідомити про це раду пенсійного фонду для вжиття заходів щодо усунення виявлених порушень.

Обов'язковому контролю підлягають операції по сплату пені адміністратором НПФ. Це пов'язано з тем, що сплата пені адміністратором здійснюється за його власний рахунок, а не за рахунок пенсійного фонду.

Висновки з проведеного дослідження. В системі гарантій збереження заощаджень громадян на майбутнє пенсійне забезпечення в Україні зовнішній аудиторський контроль суб'єктів недержавного забезпечення обумовлений широким колом чинників. На законодавчому рівні створена жорстка система гарантій захисту інтересів учасників недержавного пенсійного забезпечення, яка контролюється Національною комісією, що здійснює регулювання ринків фінансових послуг в Україні.

Таким чином, система аудиторського контролю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення є головною частинною державного контролю за діяльністю та розвитком цього сегменту пенсійного забезпечення в Україні. Ця система базується на особливому процесі адміністрування та управління суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення, який відображається в особливості їх документообігу, облікового процесу та звітності.

Бібліографічний список

1. Аудиторський висновок незалежного аудитора щодо достовірності та повноти річної звітності про діяльність Відкритого недержавного пенсійного фонду «Приватфонд» станом на 31.12.2011р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://privatfond.com.ua/upload/.../aud_v_2011.d.
2. Бабич О. Проблеми НПЗ чекають вирішення / Олена Бабич // Вісник Пенсійного фонду України : [Загальнодержавне інформаційно-аналітичне видання]. - 2009. - № 7 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.vpf.spov.com.ua/ua/text.html?s=print&>
3. Загальні вимоги до звітності професійних учасників ринку / Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.nssmc.gov.ua/activities/monitoring/reports>.
4. Методичні рекомендації щодо формату аудиторського висновку за наслідками проведення аудиту річної фінансової звітності та іншої звітності недержавного пенсійного фонду та адміністратора недержавних пенсійних фондів : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 27.12.2005 № 5203 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.uazakon.com/documents/date_8u/pg_grwuxe.htm.
5. Недедя Л. В. Аудит недержавних пенсійних фондів / Л. В. Недедя [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/economy-411/accounting-and-auditing-411/10966-411-0064>
6. Положення про порядок визначення чистої вартості активів недержавного пенсійного фонду (відкритого, корпоративного, професійного), Затверджене рішенням Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 28 лютого 2012 року № 333 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0096-05>.
7. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057 –IV, зі змінами № 4841-VI (4841-17) від 24.05.2012 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
8. Хендрікс Г. Міжнародні стандарти підрахунку чистої вартості одинці пенсійних внесків / Г. Хендрікс // Проект розвитку ринку капіталів. Грудень 2008. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.pension.kiev.ua/files/ghendricks_10dec08_int_stand.pdf (28.08.2009).

Анотація

Стаття присвячена дослідженню впливу факторів на рівень якості аудиторського контролю в системі недержавного пенсійного забезпечення. Розроблено науково-методологічний підхід до аудиту суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення.

Ключові слова: *аудит, недержавне пенсійне забезпечення, недержавний пенсійний фонд, адміністратор, компанія по управлінню активами, банк-зберігач, аудиторський висновок, персоналізований облік.*

Аннотация

Статья посвящена исследованию влияния факторов на уровень качества аудиторского контроля в системе негосударственного пенсионного обеспечения. Разработан научно-методологический подход к аудиту субъектов негосударственного пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: *аудит, негосударственное пенсионное обеспечение, негосударственный пенсионный фонд, администратор, компания по управлению активами, банк-хранитель, аудиторское заключение, персонализированный учет.*

Annotation

To research the influence factors on the quality of the audit control system of private pensions. The scientific and methodological approach to auditing entities of private pensions.

Key words: *audit, public pension fund, pension funds administrator, asset management company, custodian, pension contributions, pension payments, personalized account.*